

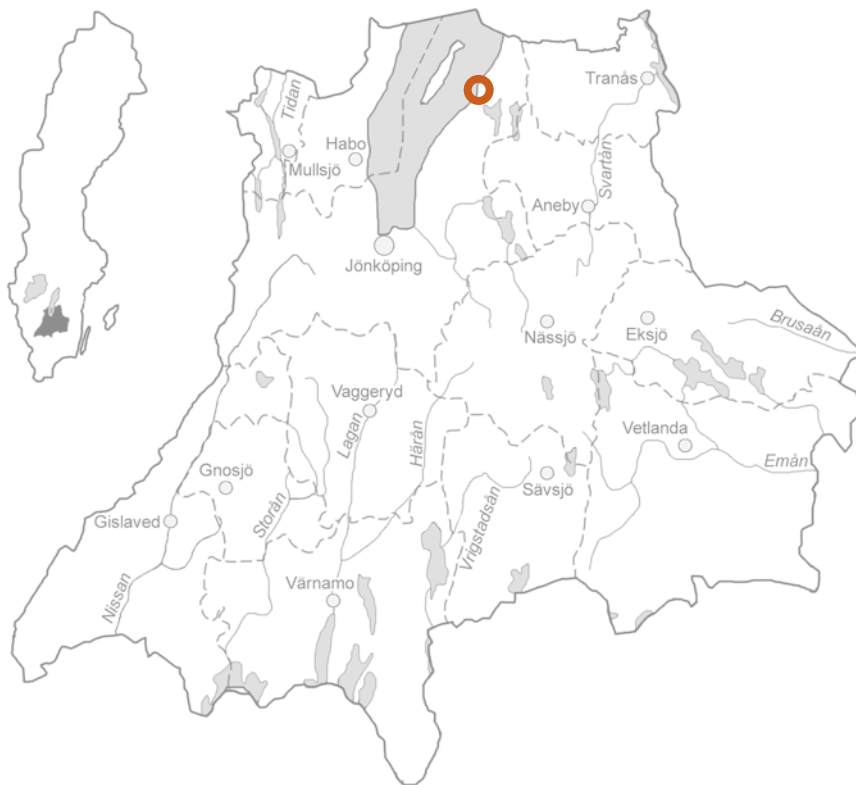
Boplatslämningar vid nya infarten till Gränna

Arkeologisk utredning inför planerad ny infart till Gränna samt viss husbyggnation, Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Boplatslämningar vid nya infarten till Gränna

Arkeologisk utredning inför planerad ny infart till Gränna samt
viss husbyggnation, Gränna socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 29/2017
Länsstyrelsens dnr: 431-973-2017

Rapport, foto och ritningar: Anna Ödeén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK)
är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2018

Innehåll

Sammanfattning och åtgärdsförslag.....	5
Inledning.....	7
Målsättning och metod.....	7
Topografi	8
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	9
Tidigare undersökningar.....	10
Resultat.....	11
Provvruttsgrävning.....	11
Sökschaktning.....	11
Landskapsanalys.....	17
Fynd	22
Administrativa uppgifter.....	23
Referenser.....	24
Arkiv.....	24
Kartmaterial.....	24
Tryckta källor och litteratur.....	24

Bilagor

Bilaga 1. Vedartsanalys	27
Bilaga 2. ¹⁴ C-analys.....	29
Bilaga 3. Kartor	33

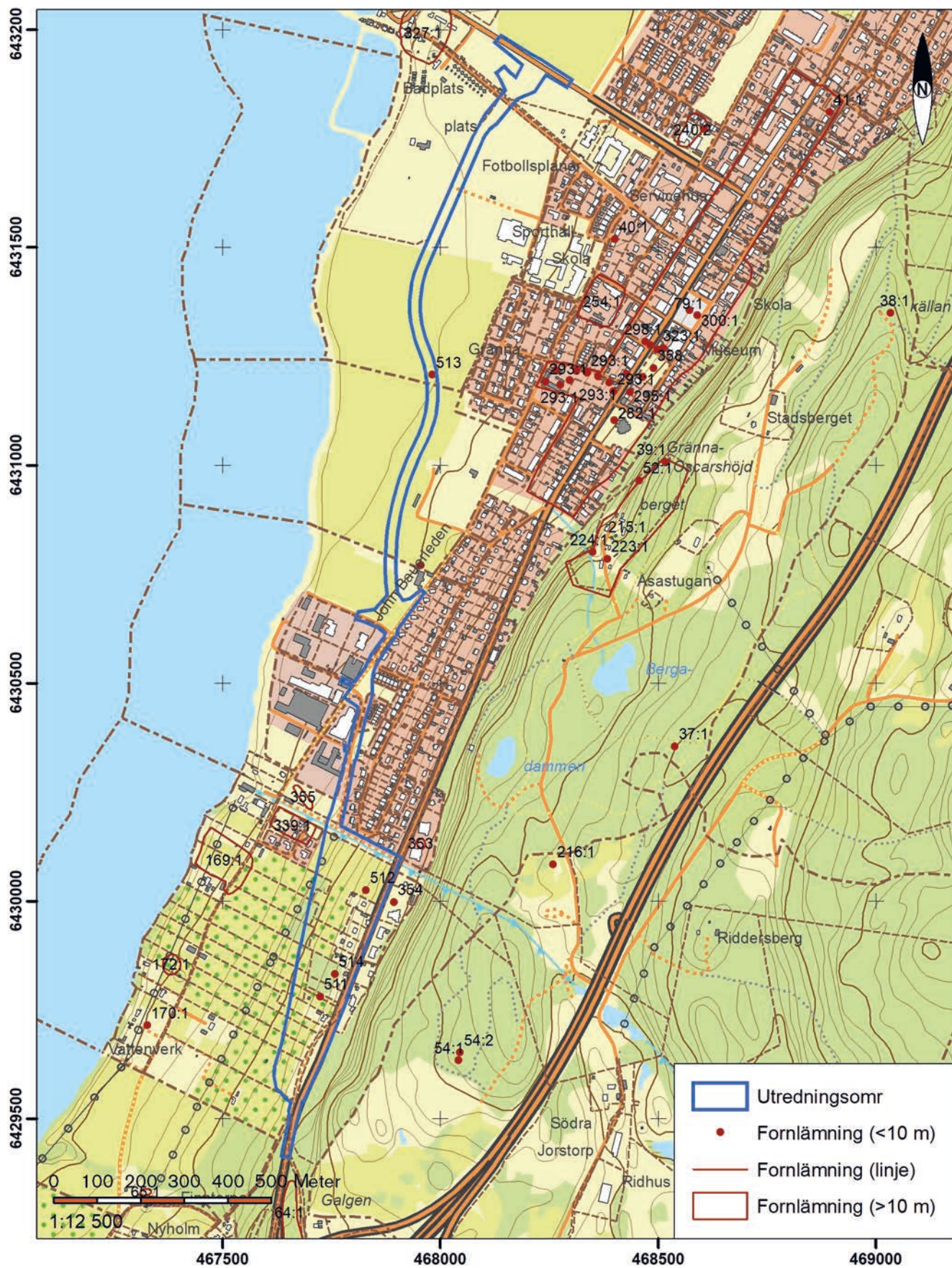
Sammanfattning och åtgärdsförslag

Under våren 2018 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning i Gränna. Anledningen var kommunens planer på en ny infart till staden söderifrån. Sträckan som utreddes, med några undantag, var 2,5 kilometer lång. Höjdskillnaden på den planerade vägen är 55 meter, där de högsta lägena ligger i söder.

Utredningen gjordes genom en kart- och arkivanalys, provrutsgrävning och sökschaktning.

Provrutsgrävningen som syftade till att fånga upp fynd från framförallt stenålder gav endast ett flintsplinter. Vid sökschaktningen påträffades 13 anläggningar varav fyra bedömdes som fornlämning. Det rörde sig i dessa fall om härdar och de låg i områdets södra delar samt på åkern ner mot Vättern. En vedarts- och ¹⁴C-analys har gjorts av träkol från härdarna vilket visar på att man har använt sig av träslaget al samt att de kommer från tisdperioderna bronsålder (härderna närmast Vättern) och förromersk järnålder (härdarna upp mot berget i södra delen av området).

En koncentration av förhistoriska lämningar i form av en härd, rännor, en nedgrävning och ett stolphål fanns i ett område upp mot berget. Jönköpings läns museum anser att det krävs en förundersökning för att fastställa utbredning och karaktär av lämningarna på den här ytan. Sträckan i övrigt anses antikvariskt färdigutredd. Samråd har skett med Länsstyrelsen.

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 64E 2gN och 64E 3gS. Skala 1:12 500.

Inledning

I april 2018 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning med provrutsgrävning och sökschaktning i Gränna. Anledningen var Jönköpings kommuns planer på en ny infart till staden söderifrån. I anslutning till den nya vägen planeras även en viss nybyggnation av bostäder. Utredningsområdet omfattade från början cirka 13 hektar, varav vissa delar dock utgick, framförallt vid befintliga vägar. Dessutom fanns i södra delarna av utredningsområdet privata fastigheter som inte var tillgängliga för sökschaktning. Den planerade vägsträckans längd är drygt 2,5 kilometer.

Beställare av uppdraget var Jönköpings kommun, Stadsbyggnadskontoret. Fält- och rapportansvarig var antikvarie Anna Ödeén. Kart- och arkivstudien har gjorts av kulturgeograf Ådel Vestbö-Franzén. Båda är från Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Målsättningen med utredningen var att utröna om det fanns fornlämningar eller övriga kulturlämningar inom den aktuella ytan. Detta gjordes genom en kart- och arkivstudie och därefter inventering, sökschaktning och provrutsgrävning. På de ytor där provrutorna grävdes och där marken låg bar, det vill säga öppen jord utan växtlighet, gjordes också en okulär inventering av matjorden. Detta för att söka artefakter, framförallt i flinta och kvarts.

Framkomna anläggningar och schakt mättes in digitalt med nätverks-RTK. Största delen av anläggningarna undersöktes också och dokumenterades genom foto samt ritning och beskrivning på millimeterpapper. Vi hade möjlighet att provta fyra anläggningar för vedart och ^{14}C -analys inom ramen för utredningen, vilket också gjordes.

Figur 2. Kristina gräver provrutor på platån närmast Vättern. I bakgrunden ses campingstugor och Gränna hamn.

Topografi

Den planerade vägsträckningen ligger dels i sluttningar och dels på den smala platån mellan Grännaberget och Vättern (figur 1). Avståndet från Vättern varierar mellan 200 och 450 meter och höjdskillnaden är 55 meter. I norra delen ligger området 90 meter över havet och i södra delen 145 meter över havet.

Jordmånen förändrar sig genom det långsträckta området från lerhaltig matjord i norra delen, via en något lättare och sandigare jordmån i områdets mellersta delar till mer steniga och grusiga jordar inom de södra och högst belägna delarna. Det fanns dock linser av kompakt lera även på höjderna vilket avspeglades i fuktansamlingar och växtlighet som starr. Berggrunden består av skiffer och sandsten, den så kallade Visingsöformationen, som är en över 1000 meter tjock lagerserie runt Vättersänkan (Hjort 1987).

Matjordslagrets tjocklek förändras från 0,2 meter inom de högst belägna ytorna till som mest 0,8 meter på åkrarna ner mot Vättern.

Markslaget var framförallt åkermark, både i bruk och sådan som legat för fåfot några år och där sly börjat växa. I södra delarna fanns också områden med äldre fruktplanteringar. Som tidigare

Figur 3. Den sydligaste delen av utredningsområdet, fotad från nordöst. Här påträffades två härdar.

nämnts bestod de mellersta delarna av utredningsområdet till stor del av vägar varför de uteslöts från sökschaktning och provrutsgrävning. Även den allra nordligaste delen uteslöts då den utgjordes av asfalterad parkering i bruk samt en utschaktad gruslagd yta som används vid diverse arrangemang.

Fornlämnings- och kulturmiljö

De platåer som ligger mellan Grännaberget och Vättern har varit flitigt utnyttjade både under förhistorisk och historisk tid och det finns flera spår av boplatser framförallt från stenålder. Raä-nr Gränna 172:1 och 169:1 är stenåldersboplatser, raä-nr Gränna 170:1 är fyndplatsen för en trindyxa och skafthålsyxor (figur 1). Upp mot berget har också boplatzlämningar från stenålder påträffats. Det var i samband med en arkeologisk förundersökning inför husbyggnation som två kokgropar påträffades och sedan daterades till tidigneolitikum (raä-nr Gränna 354; Lorentzon 2004).

Även boplatsspår från bronsålder har påträffats något norr om det aktuella utredningsområdets nordligaste del. Där påträffades bland annat härdar från bronsålder och äldre järnålder (raä-nr Gränna 240; Haltiner Nordström 1998).

Något längre söderut ligger raä-nr Gränna 339:1 och 355 som är boplatser från järnålder (Nordman 2006 och Hylén 2010). Dessa ligger relativt nära Vättern och inom raä 339:1 framkom fyra långhus från äldre järnålder. Den boplatser ligger intill och strax väster om utredningsområdet som är aktuellt i föreliggande rapport. Förutom detta har enstaka spår av järnålder påträffats på platån. En ensamliggande härd framkom vid en utredning 2009 (figur 1). Den är registrerad i FMIS med raä-nr Gränna 364.

Förhistoriska gravar verkar, utifrån den kunskap vi har idag, inte vara lika vanligt förekommande. Men på Grännaberget, uppe på höjderna finns lämningar av den typen. Två hällkistor undersöktes på 1920- och 1930-talet: raä-nr Gränna 37:1 och 54:1. Båda var belägna i stensättningar. Den ena hällkistan (Gränna 37:1) var fyndtom och den andra (Gränna 54:1) innehöll en skafthålsyxa, ett sandstensbryne, kvarts och brända ben. Intill den sistnämnda ligger ännu en stensättning, raä-nr Gränna 54:2. Lantmätare Jonas Allvin beskriver också hur flera hällkistor har tagits bort redan under 1700- och 1800-talet utan antikvarisk kontroll. Bland annat tar han upp en "jättegraf" som skulle ha legat inom Prästgårdens marker, mellan Gränna och Röttle (Allvin 1859). Det skulle alltså visa på att gravar även har funnits lägre ner i terrängen, mot Vättern vilket inte är osannolikt med tanke på att området är helt uppodlat.

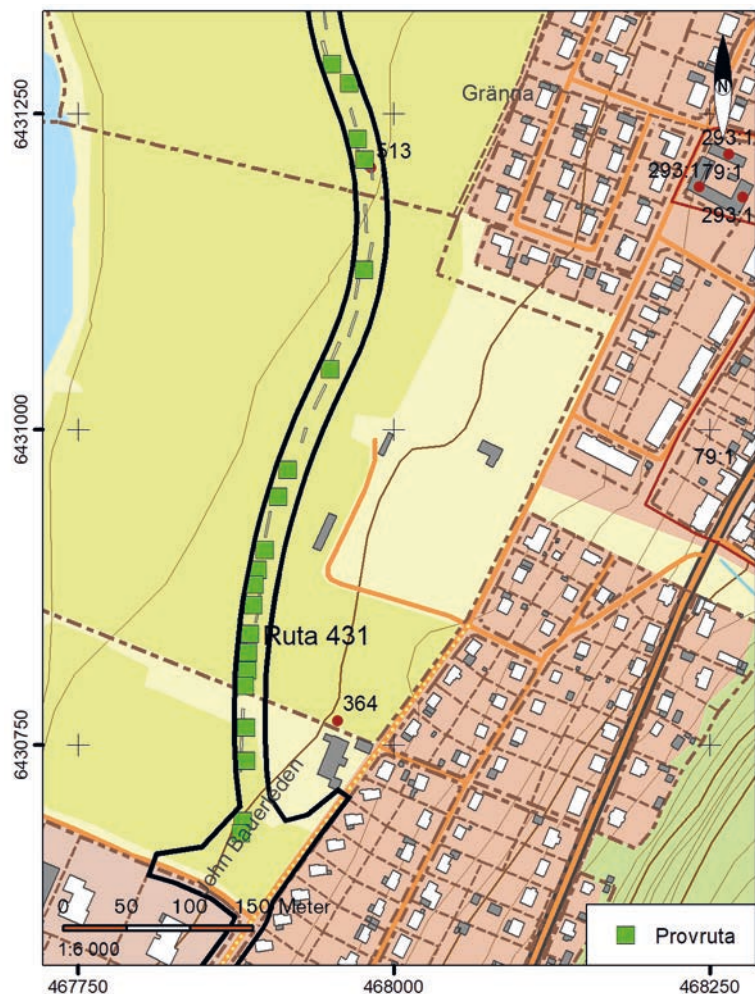
Hällkistorna, som beskrivs ovan, härrör från senneolitikum eller äldre bronsålder men det finns också järnåldersgravar i utredningsområdets närhet. Söderut, vid vägkryssset som kallas *Galgen*, ligger raä-nr Gränna 64:1 som är ett gravfält med runda och kvadratiska stensättningar och strax intill på andra sidan vägen

låg raä-nr Gränna 66:1, en ensamliggande stensättning som är nu undersökt och borttagen. Vid undersökningen av den ensamliggande stensättningen framkom bända ben, järnföremål, mikrospån av flinta samt en benkam. Utifrån fynden har den daterats till romersk järnålder och har högst troligt från början hört till gravfältet (Lindqvist 1980). Strax öster om dessa och inneslutna i E4:an och dess påfarter, ligger en domarring och en höglignande lämning raä-nr Gränna 58:1 och 59:1.

Intressant i sammanhanget är också ytan där dagens hamnområde är beläget och som under medeltid ska ha varit platsen för kapell och begravningsplats. Eller som det beskrivs i rannsakingarna från 1689: "...haffver warit een liten kyrkia och graffweplat..." (Lindqvist 1980). Kapellet var helgat åt den helige Bothult och omnämns i en förteckning över kapell utan präst från 1500-talets början.

Tidigare undersökningar

De arkeologiska undersökningar som utförts intill föreliggande utredningsområde är de som gäller boplatserna raä-nr Gränna 339, 353 och 355 samt den ensamliggande härden raä-nr 364 (Hylén 2010, Nordman 2006, Lorentzon 2004 och Hylén 2009).

Figur 4. Plan som visar provrutornas placering.

Resultat

Provrutsgrävning

Sammanlagt grävdes 20 stycken provrutor med en storlek på 0,6×0,6 meter (figur 4). Vi valde att lägga dem på de flacka ytorna närmast Vättern och i de områden där det var något lättare jord. Målsättningen med provrutsgrävningen var att försöka fånga upp eventuell stenålder i området i form av fynd av flinta eller kvarts. Om man ser hur det ser ut i närområdet i övrigt är det på dessa ytor längst västerut och med ett strandnära läge som fynden av stenåldersartefakter har gjorts.

De rutor som var belägna längst söderut grävdes i en ljusbrun, sandig humus, något mer siltig mot botten. Matjordslagret var där 0,35-0,4 meter djupt. Som kontrast till detta kunde vi konstatera att de rutor som vi grävde längst norrut låg i en riktigt styv, lerig jordmån. Undergrunden bestod av ren, grå lera. Matjordslagret var också djupt, som mest 0,6 meter.

I de områden som hade högst potential för stenålderslämningar och där vi grävde provrutor gjordes också en okulär inventering av markytan där jorden låg bearbetad och öppen.

I den södra delen påträffades endast ett fynd som indikerar aktivitet under förhistorisk tid, ett litet flintaavslag, F1 i ruta 431 (figur 4). I övrigt framkom recenta fynd som tegel, rödgods, kritpipor, fajans och ben (bränt och obränt). Dessa fynd tillvaratogs inte.

Sökschaktning

Som tidigare påpekats kunde inte hela den planerade vägsträckan på 2,5 kilometer sökschaktas på grund av diverse hinder. De områden som vi undvek var bland annat befintliga vägar och fastigheter dit vi inte hade tillträde för den arkeologiska utredningen. Dessutom fanns ytor med el- och telekablar som vi också undvek. Förutom sökschaktning gjordes en översiktlig inventering av området.

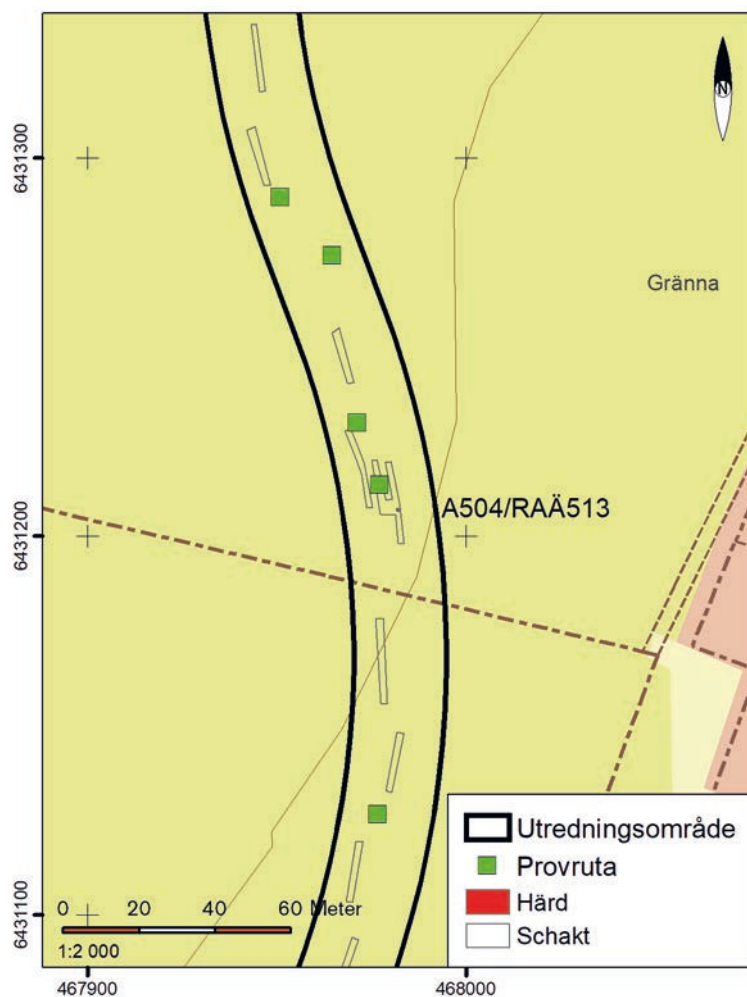
Trots de ytor som vi fick lämna oschaktade grävde vi 48 sökschakt till en sammanlagd längd av strax under 1 kilometer. Schaktbredden var 1-2 meter. Även under det här arbetet kunde vi se förändringen i jordmån och matjordslagrets tjocklek över ytan från höjderna i söder till de lägre partierna i områdets norra delar. I de äldre trädgårdar där vi sökschaktade var jordmånen mer stenig men mycket myllig och fin och visade på äldre odlingsmark. Det kunde också ses vid analysen av det äldre kartmaterialet, att den södra delen bestod av stenigare mark genom symboler för röjningsrösen, se kapitlet Landskapsanalys. De vid kartanalysen (se figur 15) särskilt utpekade områdena ”att kolla lite extra” gav inget vid sökschaktningen.

Under sökschaktningen påträffades 13 anläggningar över och under mark (figur 6–9). Fyra av dessa har fått den antikvariska bedömningen *fornlämning* och fem har fått bedömningen *bevakningsobjekt*. Det sistnämnda gäller de anläggningar i form av rännor samt en nedgrävning som påträffades i en koncentration strax

Figur 5. Lotten sökschaktar i utredningsområdets södra delar och de äldre trädgårdarna.

söder om vattentuben (figur 8). Vi anser att större ytor bör öppnas upp i det området för att fastställas om det rör sig om förhistoriska anläggningar eller inte. Dessutom har tre anläggningar fått bedöm-

Figur 6. Plan som visar var härden A504 påträffades.

ningen *övrig kulturhistorisk lämning*. Det är de stensamlingar som ligger i fastighetsgränserna mellan trädgårdarna i södra delen av utredningsområdet. Vi har bedömt att de inte har tillräckligt hög ålder för att räknas som fornlämning men har ändå ett visst antikvariskt värde. Då två av dem, med stensträngsliknande utseende A 301 och A308, ligger i befintliga fastighetsgränser och därför är de också fortfarande i bruk (figur 8).

Härdar

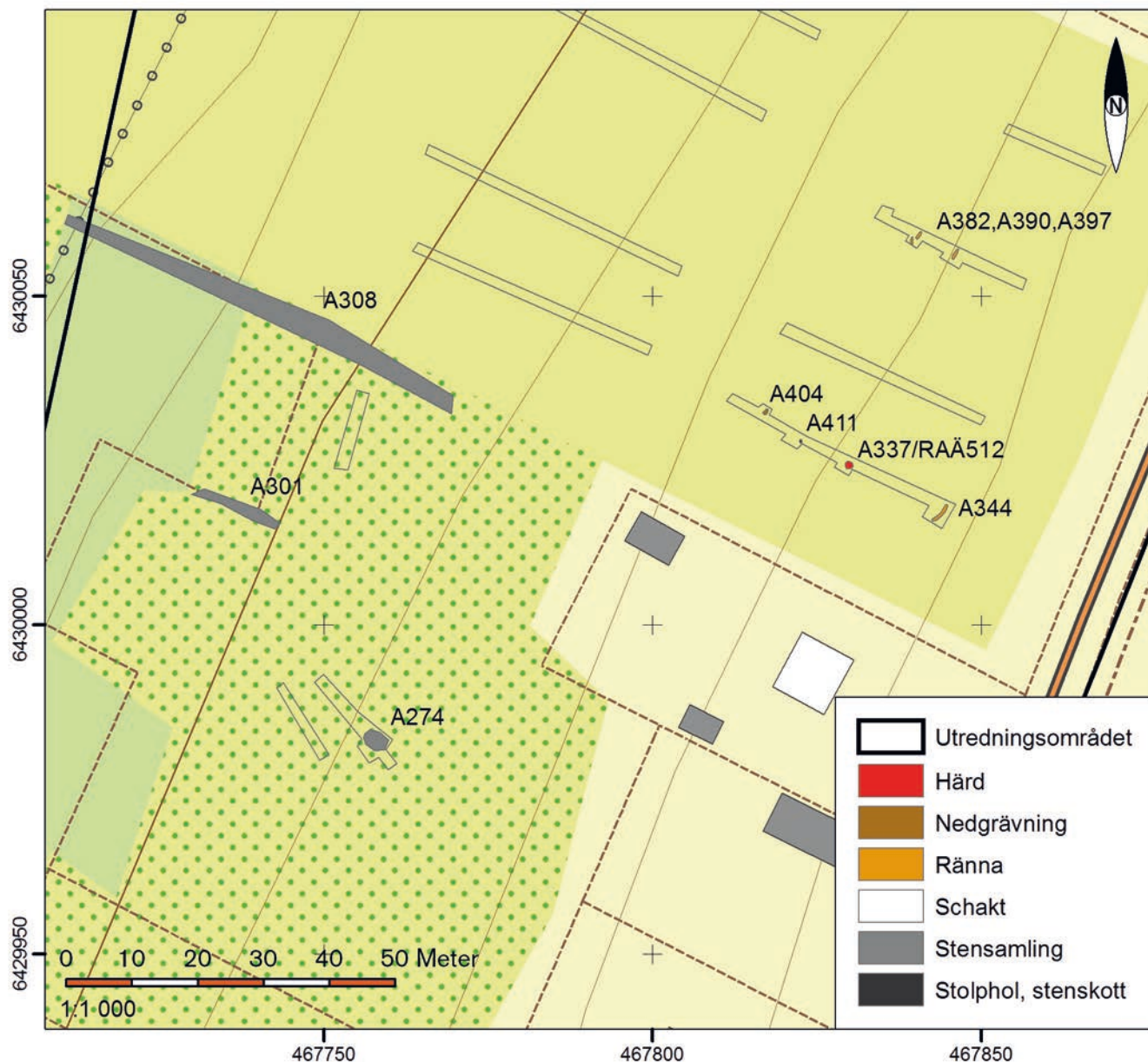
Sammanlagt påträffades fyra härdar. Tre av dem låg uppe på höjden, i något av ett platåläge (A207, A274 och A337) medan den fjärde (A504) påträffades nere på den flacka ytan mot Vättern. De har när detta skrivs fått ett raä-nr i fornminnesregistret och heter raä-nr Gränna 511-514.

Då vi hade möjlighet att inom ramen för utredningen vedarts- och ¹⁴C-analysera fyra anläggningar användes dessa medel för härdarna.

Vedartsanalysen visade att alla härdar innehöll träkol från al. Det träslaget är en fördel för oss när vi vill datera anläggningar eftersom det ger tillförlitliga dateringar utan risk för hög egenålder. Under

Figur 7. Plan som visar var härdarna A207 och A224 påträffades, längst i söder.

Figur 8. Plan som visar anläggningarna som påträffades på platån strax söder om vattentuben, i utredningsområdets mellersta delar.

den tiden då härdarna brukades var alen också ett bra träslag eftersom det brinner lugnt och bildar mycket glöd. Glöden i sig håller värmen längre vid till exempel tillagning av mat eller vid hantverk. Av de två härdar som påträffades längst söderut, A207 och A224, fanns troligen endast botten kvar (figur 10). De var tunna och innehöll ett fåtal skörbrända stenar. De andra två, A337 och A504, var mer "rejäla" härdgropar. Det vill säga nergrävda anläggningar med skörbränd sten. Framförallt den som låg på åkern intill Vättern, som hade en tät packning av sotig, eldpåverkad sten. Den skiljde sig också något åt från övriga i ålder, då den användes under bronsålder 1400-1130 f.Kr. medan de andra var från förromersk järnålder 360-50 f.Kr. och alltså drygt tusen år yngre.

De anläggningar som tidigare har undersökts och daterats i närområdet har legat antingen strax över, närmare berget eller längre

Anl. nr/ RAÄ nr	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar	Åtgärds- förslag
A207/ RAÄ 514 Figur 7	Härd	Botten av härd, halvcirkelformad 0,65 x 0,3 m (NÖ-SV), 0,05 m djup med plan botten. Fyllning av svart, sotig silt med lite träkol i ytan. Knappt 10 skörbrända stenar, upp till 0,1 m stora.	Fornlämning	Vedart: al ¹⁴ C-datering: 360-50 BC (2 sigmas nogrannhet)	Ingen åtgärd. Undersökt och borttagen
A224/ RAÄ 511 Figur 7	Härd	Botten av härd, långsmal form 0,95 x 0,4 m (Ö-V). 0,08 m djup med plan botten. Fyllning av svart, sotig silt med träkol i ytan, knappt 10 skörbrända stenar upp till 0,1 m stora.	Fornlämning	Vedart: al ¹⁴ C-datering: 360-50 BC (2 sigmas nogrannhet)	Ingen åtgärd. Undersökt och borttagen
A274 Figur 8	Stensamling	Något oval och 3 x 4 m (NV-SÖ). 0,3-0,4 m hög av 0,1-0,4 m stora stenar. På stenarna en sentida eldningsplats med rödgods. Uppslängd mot en större jordfast sten i östra delen. Troligen ett sentida röjningsröse.	Övrig kulturhistorisk lämning		Ingen åtgärd
A301 Figur 8	Stensamling	14 m lång, 2-3 m bred och 0,2-0,3 m hög med stenar i storleken 0,1-0,5 m. Ställvis stentippsliknande. Ligger i befintlig tomtgräns. Sentida.	Övrig kulturhistorisk lämning		Ingen åtgärd
A308 Figur 8	Stensamling	66 m lång, 2-4 m bred och 0,2-0,4 m hög med stenar i storleken 0,1-0,5 m. Ställvis stentippsliknande. Ligger i befintlig tomtgräns. Sentida.	Övrig kulturhistorisk lämning		Ingen åtgärd
A337/ RAÄ 512 Figur 8	Härd	Rundoval härdgrop, 1,3 x 1,1 m (NV-SÖ) och 0,29 m djup med skålformad bottenprofil. Fyllning av kolbemängd mörkgrå till svart, sotig silt. Skörbränd sten i storleken 0,1-0,25 m.	Fornlämning	Vedart: al ¹⁴ C-datering: 360-100 BC (2 sigmas nogrannhet)	Förunder- sökning
A344 Figur 8	Ränna	Så långt synlig 3,3 x 0,25-0,3 m (NNÖ-SSV) halvcirkelformad. Vid snitt konstaterades ett djup av 0,1-0,15 m. Fyllning av mörkbrun till svart, sotig lera med kolfnyk och någon skörbränd sten. Kan ev. fortsätta något österut i schaktanten, ej fullständigt undersökt.	Bevakningsobjekt		Förunder- sökning
A382 Figur 8	Ränna	1,7 m lång (NNÖ-SSV), 0,3-0,4 m bred och 0,1 m djup. Svart, humös lera med något kol och någon enstaka skörbränd sten. Ej undersökt, endast provsnitt.	Bevakningsobjekt		Förunder- sökning
A390 Figur 8	Ränna	1,3 x 0,3 m (NNÖ-SSV) och 0,1 m djup. Svart, humös lera med något kol och någon enstaka skörbränd sten. Ej undersökt, endast provsnitt.	Bevakningsobjekt		Förunder- sökning
A397 Figur 8	Ränna	1 x 0,3 m (N-S) och 0,1 m djup. Svart, humös lera med något kol och någon enstaka skörbränd sten. Ej undersökt, endast provsnitt.	Bevakningsobjekt		Förunder- sökning
A404 Figur 8	Nedgrävning	0,9 x 0,5 m (NNÖ-SSV) och 0,05-0,1 m djup. Mörkgrå, sotig, humös lera. Någon enstaka sten, ej skörbränd. Härd botten?	Bevakningsobjekt		Förunder- sökning
A411 Figur 8	Stolphål	Runt i plan 0,4 m i diam och 0,15 m djupt. Gråbrun, något humöst, lerig fyllning. Två stenar 0,1 m stora.	Fornlämning		Förunder- sökning
A504/ RAÄ 513 Figur 6	Härd	Rund härdgrop, 0,8 m i diam och 0,38 m djup med skålformad bottenprofil. Fyllning av grå till mörkbrun sandig humus med sot. Även enstaka kolfnyk. Tätt med skörbränd, sotig sten 0,04-0,15 m stor. I borttagen halva ca 15 l.	Fornlämning	Vedart: al ¹⁴ C-datering: 1400-1130 BC (2 sigmas nogrannhet)	Ingen åtgärd. Undersökt och borttagen

Figur 9. Tabell över påträffade anläggningar.

ner mot Vättern. De som låg upp mot berget var två kokgropar och båda fick en datering i tidigneolitikum, cirka 3500–4000 f.Kr. (Lorentzon 2004). Den boplat som undersökts ner mot Vättern hade långhus från förromersk och romersk järnålder och de härdar som daterats på boplaten låg också i tidsspannet runt Kristi födelse (Hylén 2010). Även vid en förundersökning strax norr om denna daterades två härdar till tiden runt år 0, det vill säga förromersk och romersk järnålder (Nordman 2006). Man har uppenbarligen

Figur 10. Botten av en härd A224, i profil. Foto från norr. Härden innehöll al och daterades till förromersk järnålder.

valt att använda sig av högre lägen under tidigneolitikum. Omkring 4000 år senare, under äldre järnålder, har man använt sig av *både* högre lägen upp mot berget och de som ligger lägre ner mot sjön. I avstånd skiljer sig dock inte dessa så mycket åt.

Den härden som undersöktes under föreliggande utredning och som låg på åkrarna ner mot Vättern (A504) daterades till bronsålder. På den flacka platån, men något längre norrut, har en härd med liknande uppbyggnad tidigare daterats till samma period (Haltiner Nordström 1998).

Det finns med andra ord inget klart samband eller mönster gällande ålder och placering på anläggningarna mellan Grännaberget och Vättern. Man har under flera tusen år använts sig av den här ytan. En övervikt av fynd från stenålder kan dock ses på ytan ner mot Vättern.

Figur 11. Härden A504 i profil. Foto från Söder. Härden innehöll al och daterades till bronsålder.

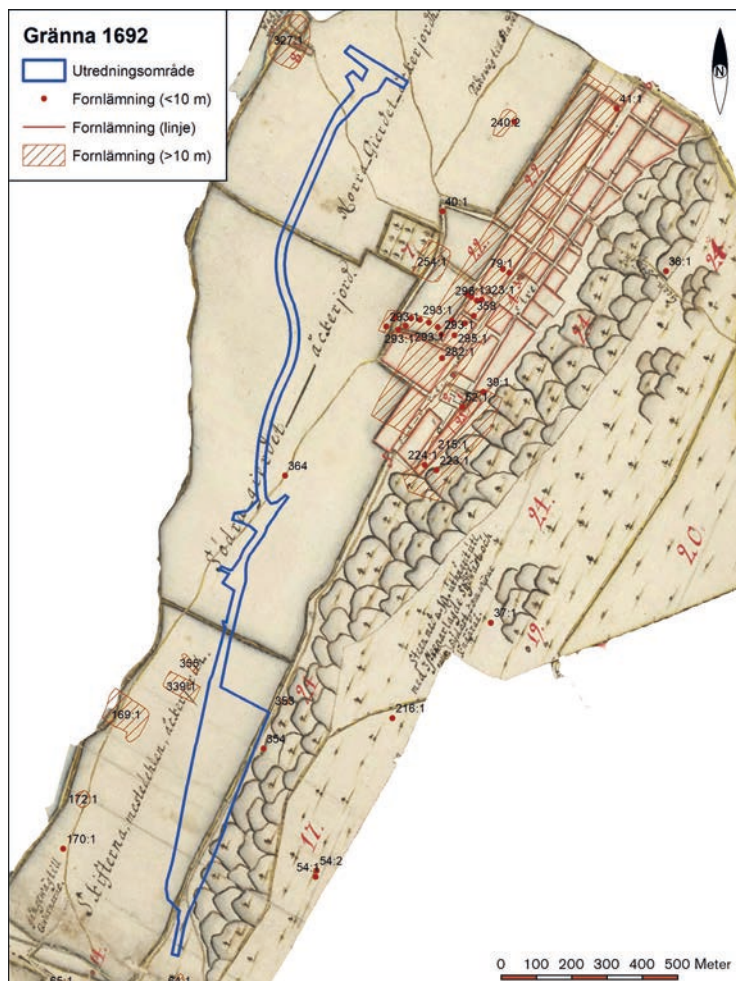
Landskapsanalys

Ådel Vestbö Franzén

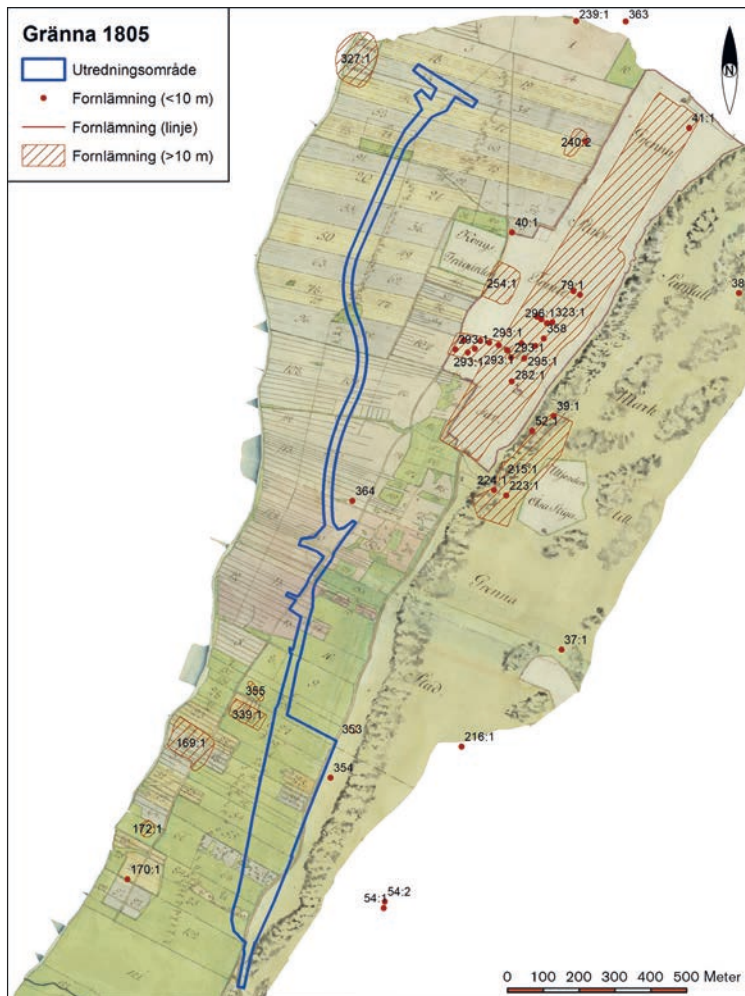
Utredningsområdet i det äldre kartmaterialet

Gränna stad och ägorna däromkring är väl företedd i kartor från 1600-talets slut och framåt. Därtill är kartorna över Gränna mycket rika på information. När det tidigare Husaby vid 1600-talets mitt blev en stad, Brahe-Gränna, kom åker och ängsmark till den underliggande byn Husaby att följa med och kom i fortsättningen att ligga som inägor till staden. Det är sannolikt att stora insatser för att konvertera äng till åkermark skedde årtiondena innan den första kartan upprättades år 1692. År 1701 finns inägorna avritade med stor detaljskärpa; namn på åkergården såsom Norrängen och Mellanängen visar att övergången från by till stad krävde omfattande nyodling och att ängsmarken krympte. Staden verkar ha kompenserat detta genom att använda slättermarker och betesmarker belägna utanför de gamla inägorna.

I kartan från 1701 följde fortfarande åkermarkens uppdelning i långsmala tegar ett solskiftesmönster med tio tegar i tegförband som återkom i samma följd över hela byterritoriet. Inalles 28 bor-

Figur 12. Karta från 1692 med utredningsområdet inlagt.

Figur 14. Karta från 1805 med utredningsområdet inlagt.

Analys

Allmänt kan konstateras att de lägen som är intressanta ur en boplatssynvinkel återfinns nedanför eller väster om de brantaste områdena, och att marken i de lägre, flackare eller mer framkomliga delarna av utredningsområdet i sin helhet kan bära spår efter förhistorisk eller historisk bebyggelse. Icke desto mindre gjordes stora markingrepp i åkermarken mellan storskiftet 1771/1776 och 1805 genom utdikning. Dikena ligger med avstånd på mellan 7 och 25 meter (figur 14) och det är svårt att säga hur djupt de grävdes. Linjelement under marken kan således vara spår efter relativt sena åkerdiken eller spegla medeltida eller yngre tegindelningar av åkermarken. Hittas dikliknande strukturer söder om 1805 års åkermark bör dessa möjligen spegla äldre indelning av åkermarken i de bandparceller som ritats ut i kartan från 1701.

I den åkermark som finns strax väster om Gränna stad finns små inhägnade hagar och ängar som så att säga "bryter av" i den sammanhängande åkermarken. En av dessa är Klippingen eller Klippingshagen, en ca 60 x 50 meter stor (N-S) grön struktur som beskrivs som hage 1701 men som äng 1805. Klippingen kan vara

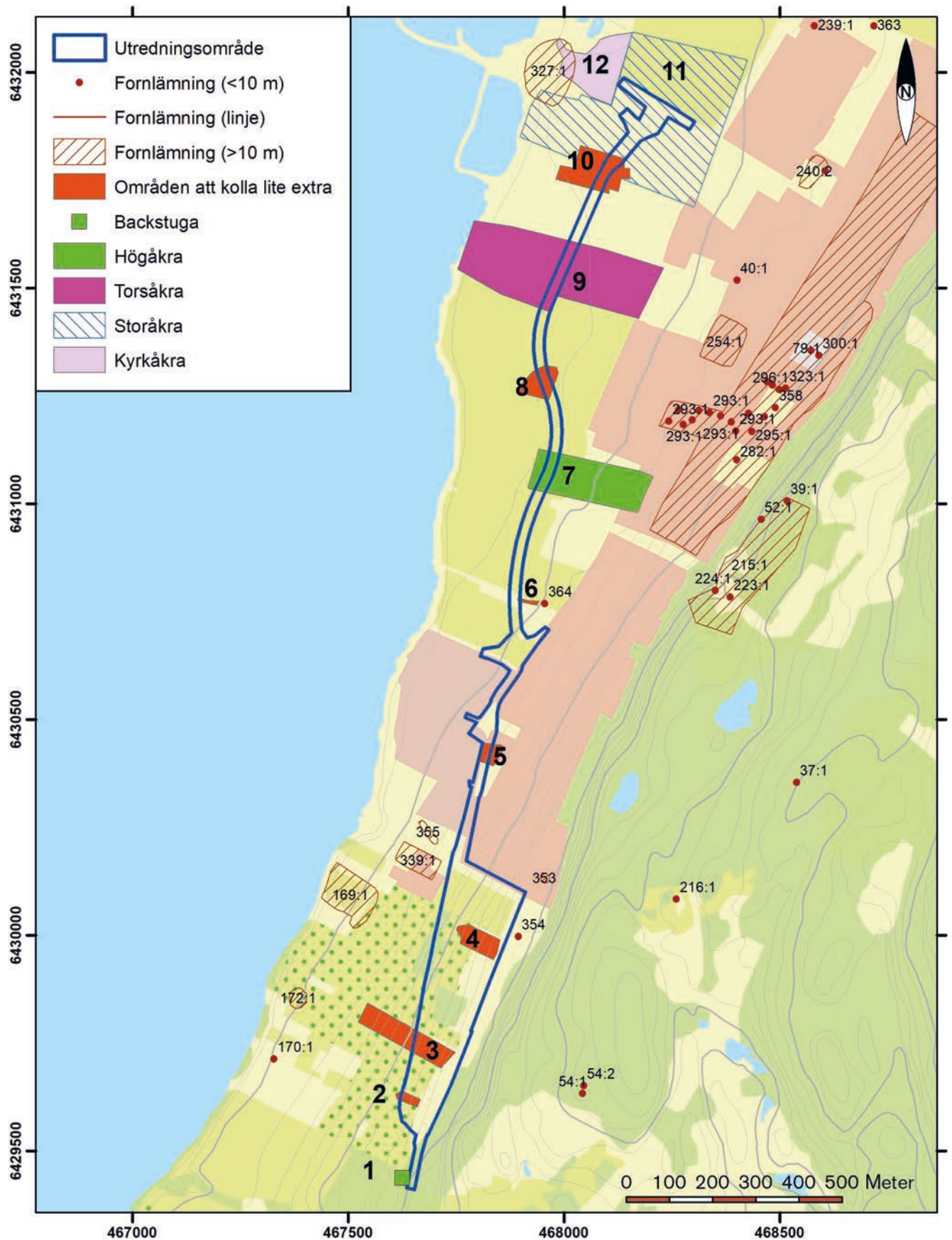
ett sankare parti som inte gått att odla upp, men detta motsägs av att området används som hagmark. Det kan också vara ett gravfält eller ett område med andra odlingshinder som man inte bemödat sig att ta bort och som fått ligga kvar. I 1950-års ekonomiska karta är området uppodlat. Även något längre söderut, strax väster om Gränna 364 (hård), finns ett liknande impediment och även inom utredningsområdets norra del i form av en ängsremsa i åkermarken.

I figur 13 har tegförbandens namn angetts ut (dock inte de individuella tegarna 1–10). Här finns ett kluster av namn längst i norr som bör tas i beaktan vid en arkeologisk utredning. Det gäller framför allt Torsåkra, Storåkra och Kyråkra. Av dessa är givetvis Torsåkra med sin teofora förled mest intressant. Storåkra är det största åkergården även om en del av detta gårde kallas Mellanängen Norsåkra, men kan också gå tillbaka på förekomsten av en äldre storgård/huvudgård. Kyråkra har ingen anknytning till någon vid tiden känd kyrkobyggnad och bör således bevakas. Längre söderut finns Högåkra som kan ha fått sitt namn för att den ligger i en högländ del av landskapet, men som annars kan indikera förekomst av gravar. Övriga namn på tegförband som Tompterna där Husabyns äldre gårdar troligen låg samt Byåkra är intressant, men ligger långt utanför utredningsområdet.

I 1805 års karta finns åker som tagits upp i ett område som i 1701 års karta låg som ett ängsskift mellan de omgivande åkerskiften. Bandparcellen i 1805 års karta samt ytterligare tre mindre åkerytor söder och norr om denna redovisar röjningsrösen i åkermarken som ligger i brant sluttning ner från den västligaste vätterbranten. Övrig åkermark på 1805 års karta är utan röjningsrösen vilket troligen speglar att moränen vid brantens fot varit rikare på stenmaterial än den som ligger närmre Vättern där moränen är mycket stenfattig. Det antyder vidare att åkermarken i kartan från 1692 bör ha varit översållad med röjningsrösen i sin östligaste del. Det finns således möjlighet att röjningsrösebottnar kan dyka upp under matjorden och att röjningsrösen kan finnas i områden som inte var helt uppodlade 1950. Det kan heller inte uteslutas att något eller några av de större röjningsrösen i själva verket är gravar.

Observationer ur det äldre kartmaterialet från söder till norr (figur 15).

1. I kartan från 1805 finns på platsen en backstuga eller annan bostad- eller offentlig byggnad (tecknad med skorsten). Söder om stugan finns den inhägnade Galgbackslyckan. Galgen vid Ravelmark var belägen strax i närheten. Stugan kan ha haft en funktion i samband med rättskipning.
2. Åkermark i kartan med 1805 med två röjningsrösen.
3. Långsmal åker med röjningsrösen 1805.
4. Flikig åker med röjningsrösen 1805.
5. Röjningsrösen i åkermark 1805. Samtliga röjningsröseobserva-

tioner kan vara just röjningsrösen i ett område där sten ackumulerats vid foten av Vätterbranten. I övrigt är jorden i området tämligen stenfri. Det *kan* också i vissa fall handla om impediment i form av gravar och bör därför kollas upp.

6. Impediment i åkermark. Ligger strax intill Gränna 364 där en hård upptäcktes vid arkeologisk utredning 2009.
7. Området benämns Högåker i kartan från 1701. Kan gå tillbaka på förekomst av redan 1701 överplöjda gravhögar.
8. Impediment i åkermark i samtliga kartor från 1701–1805, benämnd Klippingen eller Klippinghagen. Kan vara ett fuktigt område som inte gått att odla upp, eller område med gravar eller andra fysiska lämningar.
9. Området benämns Torsåker i kartan från 1701.
10. Impediment i åkermark med olika utsträckning i kartorna från 1701–1805.
11. Område benämnd Storåkra i kartan från 1701.
12. Område benämnd Kyrkåkra i kartan från 1701.

Fynd

Endast ett fynd tillvaratogs under utredningen, F1, ett litet flintsplitter. Det påträffades i ruta 431, som grävdes i området ner mot Vättern.

Figur 16. Fyndtabell.

Fyndnr	Material	Sakord	Vikt	Anmärkning
1	Flinta	Splitter	1 g	Påträffat i ruta 431. Med krusta

Figur 17. Sökschaktning i området där flest anläggningar påträffades, i området söder om vattentuben.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-973-2017
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2017-03-10
Jönköpings läns museums dnr: 29/2017
Beställare: Jönköpings kommun, Stads-
byggnadskontoret
Rapportansvarig: Anna Ödeén
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Fältansvarig: Anna Ödeén
Fältpersonal: Lotten Haglund, Kristina Jansson
& Anna Ödeén
Fältarbetstid: 2018-04-16–2018-04-23
Län: Jönköpings län
Kommun: Jönköpings kommun
Socken: Gränna socken
Fastighetsbeteckning: Gränna 5:1 m.fl.
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 64E
2gN & 64E 3gS
Koordinater: N: 6429411 E: 467635
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: Cirka 13 hektar
Fornlämningsnummer: RAÄ-nr Gränna 511, 512, 513,
514
Fornlämningstyp: Härdar
Tidsperiod: Bronsålder-förromersk järnålder
Fynd nr: 1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Fornminnesregistret, FMIS, Forsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Riksarkivet: <https://sok.riksarkivet.se>

Kartmaterial

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA): Gränna socken. Akt: 06-GRS-2. Gränna stad. Ägobeskrivning 1692.

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA): Gränna socken. Akt: 06-GRS-4A. Gränna stad. Karta 1701.

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA): Gränna socken. Akt: 06-GRS-5. Gränna stad samt "Husaby Skattegård, Husaby Skatte Lassagården, Husaby Gammal Jönsagården, Husaby Kaxagården, Husaby Hemmingsgården, Husaby Barberaregården, Husaby Gästgivaregården, Husaby Norregården". Storskifte. Upprättad av N. Esping 1761.

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA): Gränna socken. Akt: 06-GRS-6. Gränna stad. Storskifte 1776.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Gränna socken. Akt: E43-1:3. Gränna stad. Mätning. Upprättad av Jonatan Montelin 1805.

Gränna socken. Akt: 7E6d och 7E6e. Ekonomiska kartan.

Tryckta källor och litteratur

Allvin, Jonas. 1859. *beskrifning öfver Wista Härad uti Jönköpings län*. Jönköping.

Lindqvist, Gunnar. 1980. Förhistorisk tid - 1523. *Gränna Visingsö historia*. [redaktörer: Tage Grennfelt, Salomon Kraft, Gunnar Lindqvist & Josef Rydén]. Borås.

Haltiner Nordström, Susanne. 1998. *Arkeologisk förundersökning. Boplats eller lägerplats från bronsålder - äldre järnålder. Gränna 5:1. Gränna socken och Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 1998:21. Jönköping.

Hjort, I. 1987. Naturen på Småländska höglandets hjassa. *Jönköpings läns historia. Småländska kulturbilder 1986-87*. [redaktör: Josef Rydén] Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LVIII. Jönköping.

Hylén, Håkan. 2009. *Nedläggning av jordkabel i Gränna. Arkeologisk utredning inför planerad nedläggning av jordkabel mellan Gränna kraftstation och Mällby, Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2009:93. Jönköping.

- 2010. *Kustbondens bosättning. Om två järnåldersgårdar vid Vätterns strand. Basdokumentation över särskild undersökning inom RAÄ-nr 339:1 inför planerad bostadsbebyggelse inom fastigheten Gränna 8:4, Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2010:05. Jönköping.

Lorentzon, Moa. 2004. *Enstaka spår av tidig neolitikum. Arkeologisk förundersökning inför planerad husbyggnation inom fastigheten Vattentuben 1 gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2004:48. Jönköping.

Nordman, Ann-Marie. 2006. *Arkeologisk förundersökning, Kv Snickaren. Arkeologisks förundersökning med anledning av industrietablering, Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2006:52. Jönköping.

Bilaga 1. Vedartsanalys

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 18039

**Vedartsanalyser på material från Småland,
Gränna sn. Gränna 5:1 m.fl.**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 18039

2018-05-24

Vedartsanalyser på material från Småland, Gränna sn. Gränna 5:1 m.fl.

Uppdragsgivare: Anna Ödéén/Jönköpings läns museum

Arbetet omfattar fyra kolprover från en utredning inför ett vägbygge i Gränna.

Alla fyra proverna innehåller kol av al. Alen brinner lugnt och bildar mycket glöd vilket ofta var en fördel. Glöd kunde vara mer användbart än lågor.

Proverna kommer att ge tillförlitliga dateringar utan risk för hög egenålder.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
207		Härd	3,9g	0,6g 2 bitar	Al 2 bitar	Al 91mg	
224		Härd	9,8g	1,4g 3 bitar	Al 3 bitar	Al 239mg	
337		Härd	1,5g	0,1g 3 bitar	Al 3 bitar	Al 25mg	
504		Härd	20,4g	<0,1g 1 bit	Al 1 bit	Al 30mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Kattås

670 20 GLAVA

Tfn: 070 34 00 645

E-post: vedlab@telia.com

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Al Gråal Klibbal	<i>Alnus sp.</i> <i>Alnus incana</i> <i>Alnus</i> <i>glutinosa</i>	120 år	Klibbalen är starkt knuten till vattendrag. Gråalen är mer anpassningsbar	Motståndskraftigt mot fukt. Brinner lugnt och ger mycket glöd.	Klibbalen kom söderifrån ca 5000 f.Kr. Gråalen vandrar in norrifrån ett par tusen år senare

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsén, Ingmar Träd och buskar.

Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färska vedprover.

Bilaga 2. ^{14}C -analys

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@physics.uu.se

Uppsala 2018-07-31

Anna Ödeén
Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 JÖNKÖPING

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Gränna 5:1 m.fl., Gränna socken, Jönköpings kommun, Småland. (p 1683)**Förbehandling av träkol och liknande material:**

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

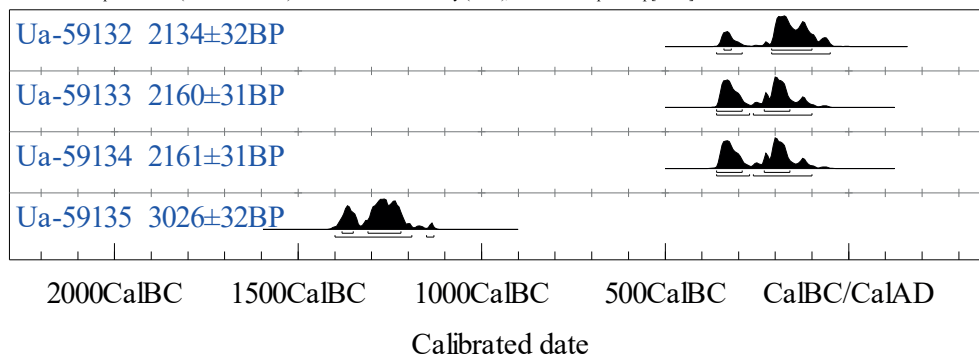
RESULTAT

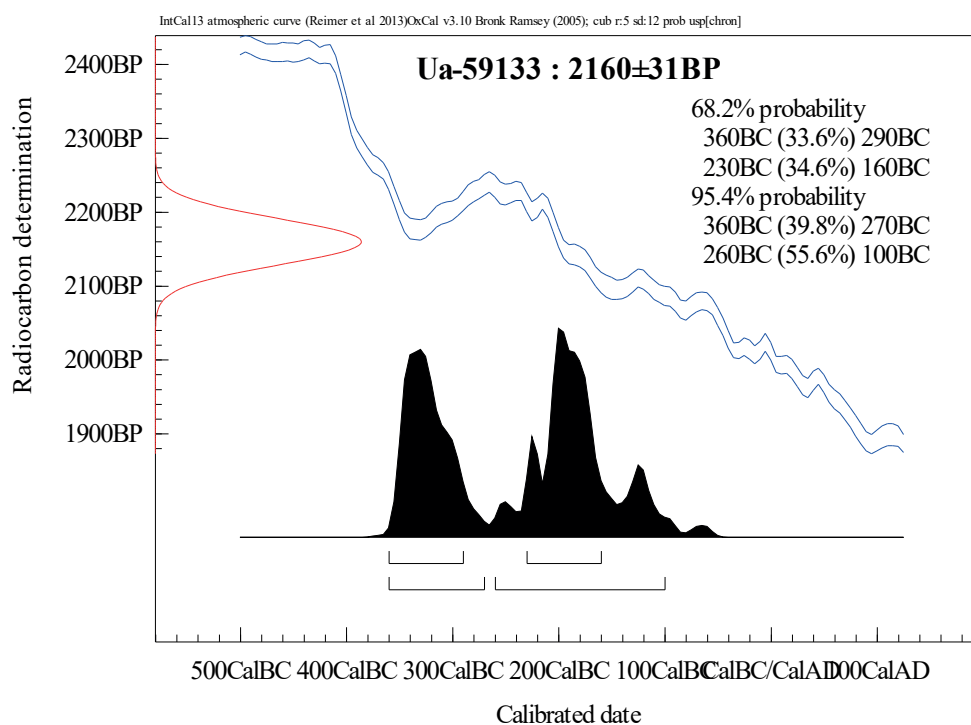
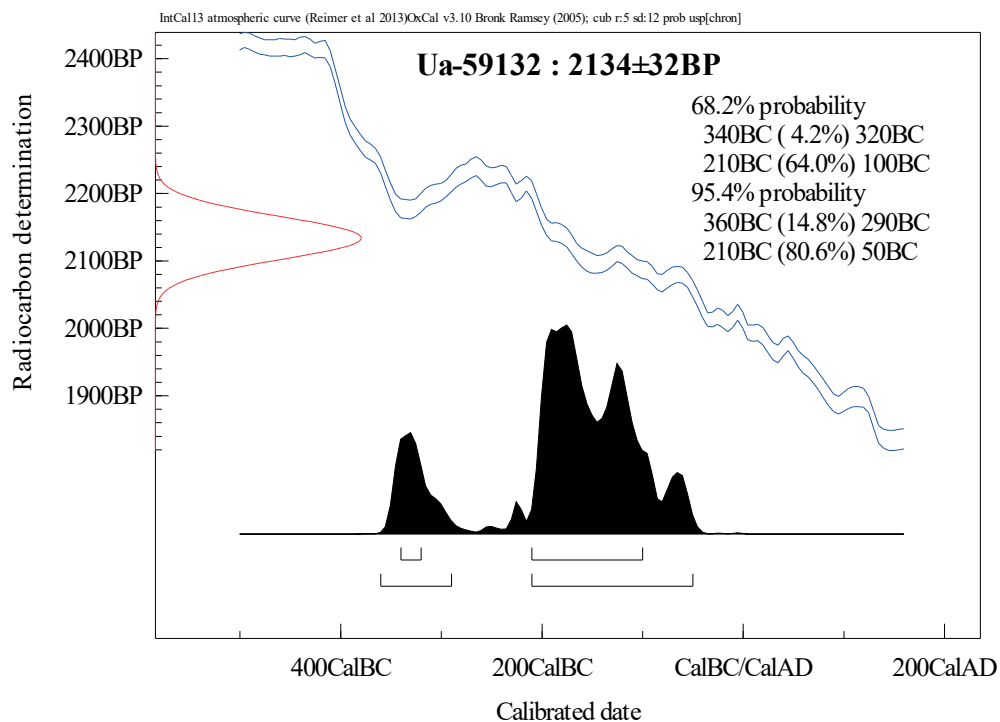
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰}$ V-PDB	^{14}C age BP
Ua-59132	A207	-25,1	2 134 ± 32
Ua-59133	A224	-25,7	2 160 ± 31
Ua-59134	A337	-27,4	2 161 ± 31
Ua-59135	A504	-25,6	3 026 ± 32

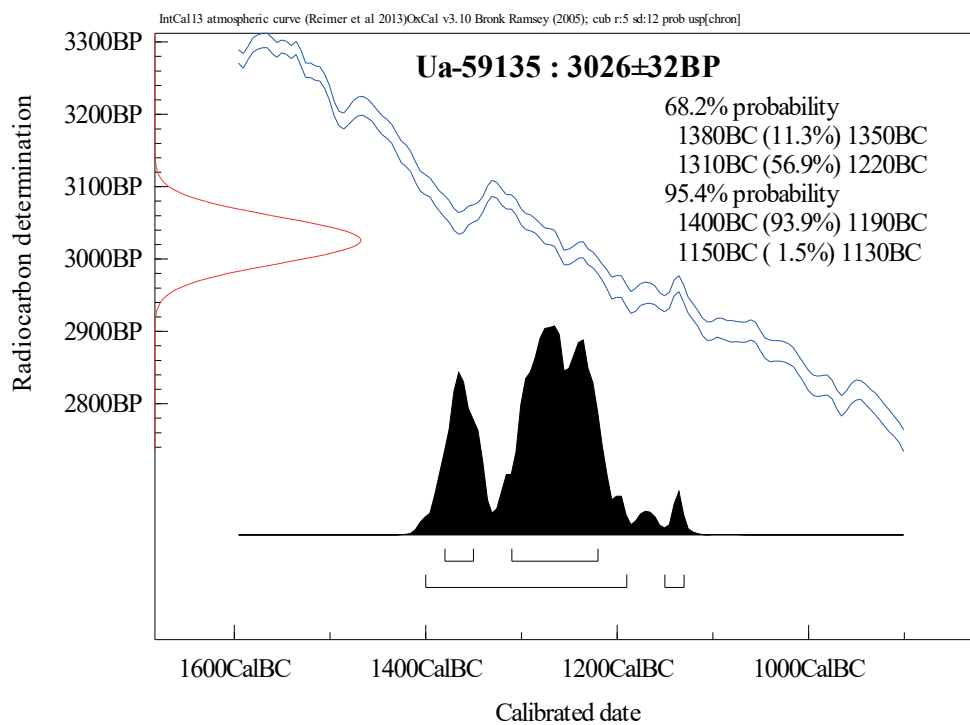
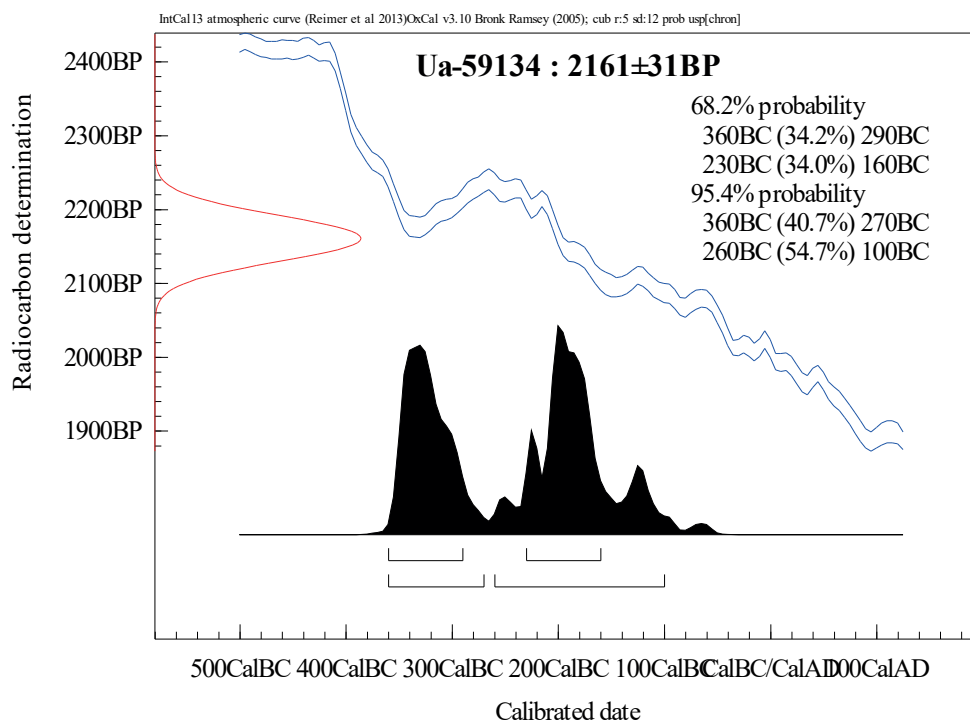
Med vänlig hälsning

Göran Possnert / Lars Beckel

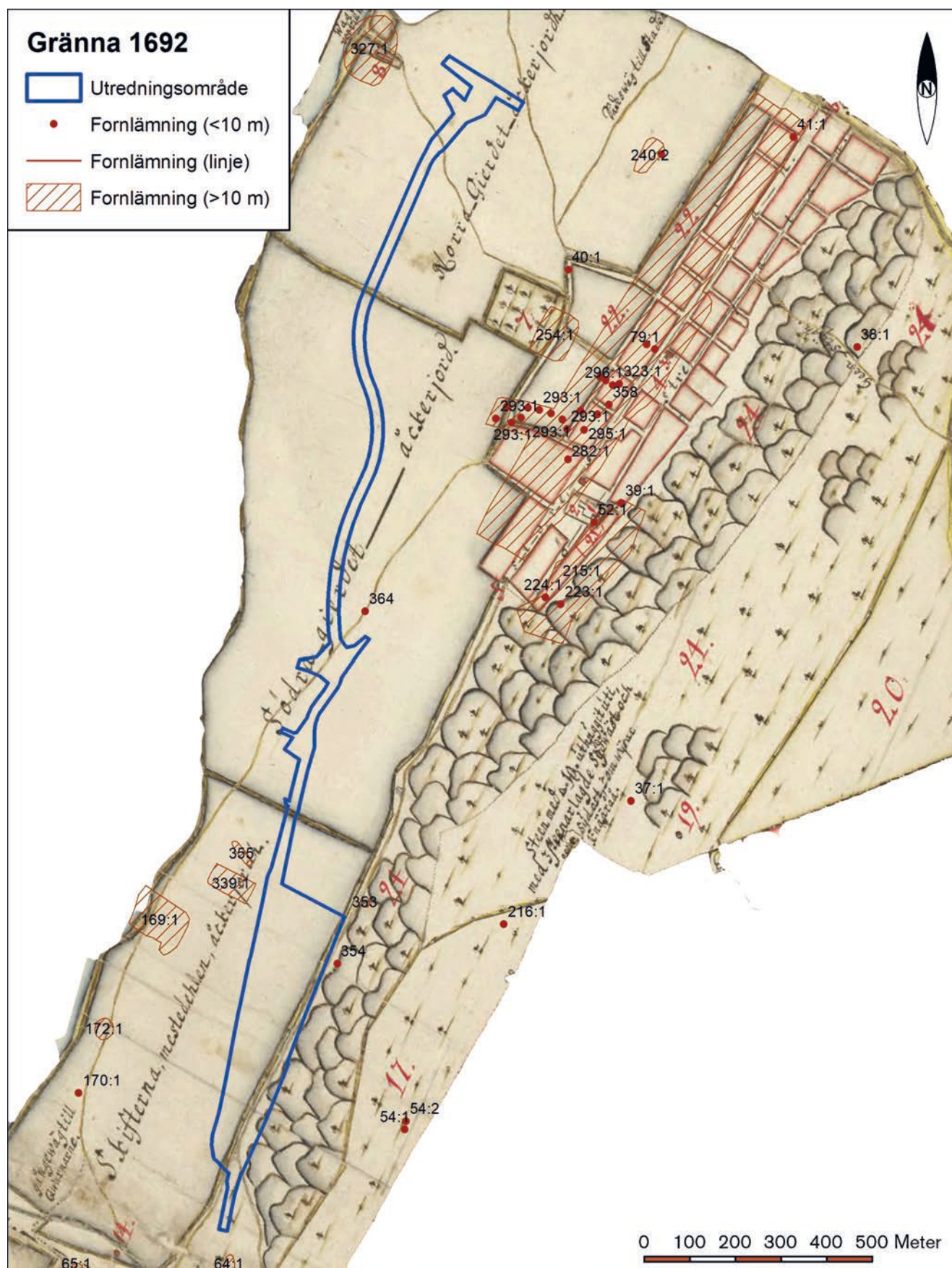
IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013)OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

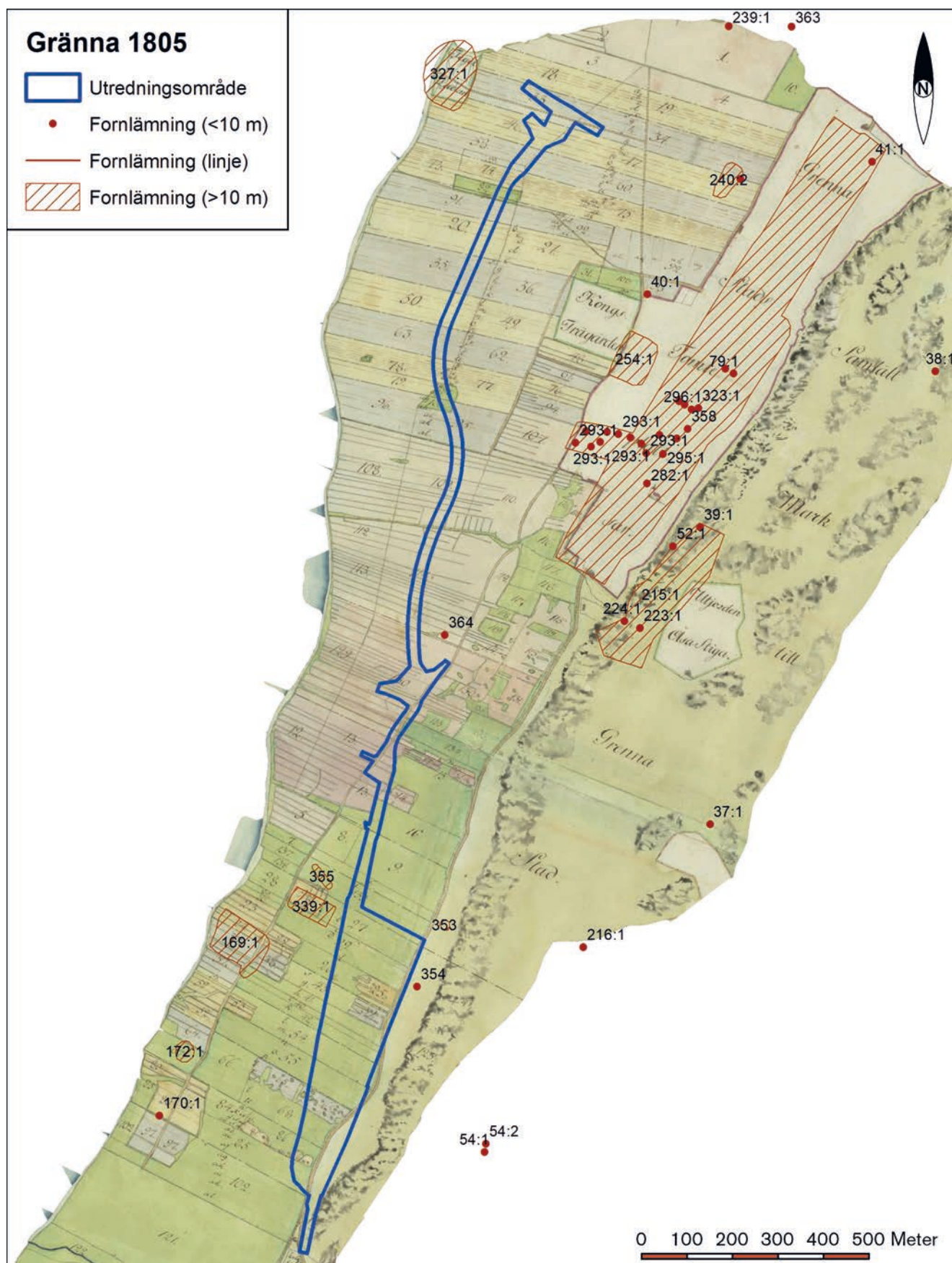

Bilaga 3. Kartor

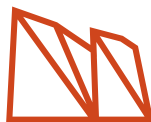

En ny infart planeras till Gränna. Den ska gå genom äldre fruktträdgårdar i söder och över de flacka åkrarna mot Vättern i norr.

Den arkeologiska utredningen som gjordes inför den planerade vägen visar att dessa ytor har nyttjats av människor i flera tusen år. Vi har hittat härdar som är från nästan 4000 år till 2000 år gamla.

Arkeologisk rapport 2018:37
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM